

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра загальної та диференціальної психології**

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРАКТИКА»

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 квітня 2025 року**

Одеса

2025

УДК 159.9: 37.015.3

А 43

*Друкується за ухвалою Вченої ради Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д.Ушинського» (протокол № 16 від 29.05.2025 року)*

А 43 Актуальні проблеми сучасної психології: теорія, досвід, практика / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 квітня 2025 року) / за ред. М.Й.Казанжи. Одеса: Університет Ушинського, 2025. 718 с.

Редакційна колегія: Казанжи М.Й., доктор психологічних наук, професор; Саннікова О.П., доктор психологічних наук, професор; Дідух М.Л., доктор психологічних наук, доцент; Водолазська О.О., кандидат психологічних наук, доцент; Бринза І.В., кандидат психологічних наук, доцент; Борисова О.О., кандидат юридичних наук, доцент; Василенко І.А., кандидат психологічних наук, доцент; Ульянова Т.Ю., кандидат психологічних наук, доцент; Черножук Ю.Г., кандидат психологічних наук, доцент; Оріщенко О.А., кандидат психологічних наук, доцент.

Збірник призначений для фахівців у галузі психології, наукових дослідників і практиків, викладачів закладів вищої освіти, педагогів і вихователів, докторантів, аспірантів та студентів. Рекомендації щодо впровадження результатів конференції полягають у підвищенні обізнаності науковців, викладачів і аспірантів щодо наслідків та перспектив становлення особистості у невизначеному світі та можливостей практичного використання досягнень загальної психології, психології особистості, історії психології тощо в сучасних умовах освіти та науки.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу покладено на авторів статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

ISBN 978-617-7757-40-4

©Автори статей, 2025
© Університет Ушинського

2025

УДК:159.9

Масименко Ю.Б.,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної та диференціальної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

Баран О.С.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю 053 Психологія,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ КРИЗУ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Анотація. В повідомленні наведено результати дослідження психоемоційного стану осіб, які переживають кризу середнього віку. В роботі було використано «Опитувальник симптомів нормативної кризи» Н.В.Сиврікової, методику «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» Г.Айзенка (в адаптації С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки, Т.В.Зайчикової), опитувальник «Шкала задоволеності життям» Е.Дінера (в адаптації А.В.Стадніка, Ю.Б.Мельника). Вибірку дослідження склали 36 осіб віком від 34 до 47 років.

За результатами дослідження встановлено, що переживання кризи середнього віку залежить від уміння

суб'єкта використовувати свої внутрішні ресурси, застосовувати копінг-стратегії та загалом від наявності в нього спектру гармонійних рис характеру, серед яких: адаптивність, гнучкість, незалежність, стресостійкість тощо, а гострий перебіг кризи пов'язаний із такими негативними психічними станами, як тривога і фрустрація.

Ключові слова: криза середнього віку, психічний стан, внутрішні ресурси, копінг-стратегії.

Abstract. The paper presents the results of a study of the psycho-emotional state of individuals experiencing a midlife crisis. The study used N.V. Sivrikova's "Questionnaire of Symptoms of Normative Crisis" and G. Eysenck's "Self-Assessment of Anxiety, Frustration, Aggression, and Rigidity" methodology (adapted by S.D. Maksimenko, L.M. Karamushka, T.V. Zaychikova), and E. Diener's "Life Satisfaction Scale" questionnaire (adapted by A.V. Stadnik, Yu.B. Melnik). The study sample consisted of 36 individuals aged 34 to 47.

The results of the study showed that the experience of a midlife crisis depends on the subject's ability to use their internal resources, apply coping strategies, and, in general, on the presence of a range of harmonious character traits, including adaptability, flexibility, independence, stress resistance, etc. while the acute course of the crisis is associated with such negative mental states as anxiety and frustration.

Key words: midlife crisis, mental state, internal resources, coping strategies.

Криза середнього віку є складним етапом особистісного розвитку, що супроводжується глибокими особистісними змінами, переосмисленням життєвих завдань і цінностей. У цей період людина оцінює свої досягнення, підбиває підсумки, обмірковує подальші перспективи. Позитивне розв'язання цієї кризи сприяє переходу на вищий рівень самоусвідомлення, прийняття себе та своєї ролі у світі.

Однак той шлях, який людина проходить у межах кризи середнього віку, може супроводжуватися негативними емоційними проявами, незадоволеністю життям, втратою мотивації та сенсу. Для надання їй ефективної психологічної підтримки в цей період важливим є розуміння всіх цих негативних проявів, що робить їхнє вивчення вкрай актуальним.

Криза середини життя являє собою перехідний етап, що зумовлюється природними віковими змінами та підсилюється факторами соціального середовища, полягає у виникненні невдоволення через нереалізовані очікування і має на меті перегляд людиною своїх цінностей, коригування власної ідентичності, адаптацію до подальших етапів дорослішання та загалом коригування траєкторії свого життєвого шляху. Сучасні українські дослідниці С.Б.Кузікова і Т.Б.Щербак визначають її як «етап, на якому відбувається переоцінка смислів, зіткнення й подолання внутрішньоособистісних конфліктів» [1, С.137].

За своєю сутністю криза середнього віку є нормативною і виникає переважно у віці від 30 до 50 років. Як і всі інші нормативні кризи, вона

характеризується появою психологічних новоутворень, зміною смислових структур свідомості, полярністю симптомів (присутні як негативні, так і позитивні), трьохфазним перебігом (наростання симптоматики, усталення проявів, зниження симптомів) [3].

Початок кризового періоду пов'язується з усвідомленням людиною нереалізованості поставлених життєвих цілей і завдань. Наростає незадоволеність власним існуванням. Той стан, у якому перебуває людина, відбиває дві потреби – руйнування старого та побудову нового.

Серед провідних ознак, які вказують на гостре переживання кризи, зазначають усвідомлення людиною недосяжності раніше поставлених цілей і нереалізованості мрій, незадоволеність результатами в професійній, соціальній чи сімейній сферах, зростаюча тривога щодо майбутнього, а також прагнення переосмислити власне життя та віднайти його новий сенс. Особи, які переживають цей етап, нерідко відчують втрату контролю над своїм життєвим шляхом, не сприймають себе як активного творця подій і не усвідомлюють власної відповідальності за виникнення чи подолання життєвих труднощів. Їхня ідентичність часто виявляється нечіткою, із невизначеними цілями, неусталеними цінностями й переконаннями, що зумовлює зниження осмисленості життя [1].

Подолання людиною кризи середнього віку багато в чому залежить від того, наскільки вона усвідомлює власні ресурси та вміє їх використовувати. Важливу

роль відіграють також і копінг-стратегії [4]. Проте вирішальним стає те, якими рисами характеру володіє особистість – гармонійними чи дисгармонійними. До перших належать адаптивність, гнучкість, незалежність, стресостійкість, рефлексія, вольова активність, самоактуалізованість. Другі представлені протилежними полюсами попередніх. Якщо людина наділена гармонійними рисами характеру, а її ставлення до кризи є продуктивним, то переживання кризи відбуватиметься прогресивним шляхом, тобто людина зможе прийняти ситуацію, що склалася, буде виявляти впевненість у можливості її розв'язання, застосовуватиме активні дії щодо формування нового життя тощо. У тому разі, коли в особи переважають дисгармонійні риси характеру, а ставлення до кризи непродуктивне, можна очікувати на регресивний перебіг, що виявлятиметься в загальному негативному емоційному фоні, зниженні активності, відчутті безвихідності тощо [2].

Проте варто зауважити, що навіть у тому разі, коли переживання кризи середини життя йде прогресивним шляхом, людина навряд чи уникне емоційного дискомфорту. Адже сам процес переосмислення життєвого досвіду, перегляду цілей і пріоритетів пов'язаний із внутрішньою напругою, нестабільністю самооцінки, емоційною вразливістю та необхідністю адаптації до нових реалій. Усе це зумовлює психоемоційні коливання, які можуть проявлятися у вигляді тривоги, пригніченості, відчуття

незадоволеності, втрати сенсу або, навпаки, надмірного напруження в пошуках змін.

Задля емпіричного підтвердження висловленого припущення нами було проведено дослідження із використанням такого психодіагностичного інструментарію: «Опитувальник симптомів нормативної кризи» Н.В.Сиврікової; «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності» Г. Айзенка (в адаптації С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки, Т.В.Зайчикової); «Шкала задоволеності життям» Е.Дінера (в адаптації А.В.Стадніка, Ю.Б.Мельника). В опитуванні взяли участь 36 осіб віком від 34-47 років. Результати кореляційного аналізу наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками кризи середнього віку та психоемоційного стану

Показники психоемоційного стану	Показники кризи середнього віку		
	Внутрішні ознаки	Зовнішні ознаки	Загальний показник
Тривожність		518**	469**
Фрустрація	401*	593**	565**
Задоволеність життям	-635*	-452**	-399*

Примітка: 1) нулі і коми опущені; 2) позначення * – рівень значущості $p \leq 0,05$; ** – рівень значущості $p \leq 0,01$.

Як ми бачимо з таблиці, загальний показник кризи середнього віку має додатні кореляційні зв'язки з тривожністю ($r = 0,469$) і фрустрацією ($r = 0,565$) на рівні

значущості $p \leq 0,01$. Це дозволяє нам стверджувати, що глибокий перебіг кризи пов'язаний із частим та інтенсивним переживанням тривоги, емоційного дискомфорту, викликаного очікуваннями неблагополуччя, передчуттям загрози. Ці відчуття є цілком природними, оскільки людина перебуває в стані невизначеності й має сумніви щодо майбутнього. Зв'язок із фрустрацією може пояснюватися тим, що за умов гострої кризи людина нерідко усвідомлює недосягнутість важливих цілей і незадоволеність своїми успіхами, що призводить до порушення потреб у самореалізації та визнанні. Унаслідок цього виникають розчарування, роздратування, або навіть відчай.

Також були встановлені зв'язки окремих проявів кризи – зовнішніх і внутрішніх – із цими негативними психічними станами. Зовнішні ознаки кризи корелюють додатно з тривожністю ($r=0,518$) та фрустрацією ($r=0,593$) на рівні значущості $p \leq 0,01$; внутрішні ознаки – із фрустрацією ($r=0,401$) на рівні значущості $p \leq 0,05$. Статистично достовірних взаємозв'язків між показниками кризи середини життя та іншими параметрами, такими як агресивність і ригідність, встановлено не було.

У якості індикатора загального психоемоційного фону нами досліджувалася також задоволеність життям. За результатами кореляційного аналізу встановлено, що цей параметр має від'ємні зв'язки із загальним показником кризи ($r = -0,399$) на рівні значущості $p \leq 0,05$, а також її внутрішніми ознаками ($r=-0,635$) на рівні значущості $p \leq 0,05$ і зовнішніми ($r=-0,452$) на рівні значущості $p \leq 0,01$. Відтак, що вищі показники кризи

середнього віку, то нижчим є рівень задоволеності життям і навпаки.

Висновки. Підводячи підсумки, можна констатувати наступне: 1) криза середнього віку є складним етапом особистісного розвитку, що ставить перед людиною завдання переоцінки життєвих пріоритетів і перегляду власних цілей; 2) особливості її переживання залежать від уміння суб'єкта використовувати свої внутрішні ресурси, застосовувати копінг-стратегії та загалом від наявності в нього спектру гармонійних рис характеру, серед яких: адаптивність, гнучкість, незалежність, стресостійкість тощо; 3) гострий перебіг кризи пов'язаний із такими негативними психічними станами, як тривога і фрустрація; 4) високі показники кризи середнього віку супроводжуються низькими показниками задоволеності життям.

Література:

1. Кузікова С.Б., Щербак Т.І. Психологічні особливості перебігу кризи середини життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2020. Вип. 2. С.132-138.
2. Лясковська І.Л. Психологічна корекція негативних проявів середнього віку: автореф. дис. ...канд. психол. н.: 19.00.07. Київ, 2014. 24 с.
3. Поліщук В.М., Поліщук С.А. Вікові кризи у життєвому шляху людини: базові концепти. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т.34 (73). №5. С.82-86.

4. Руденко О.В., Ніколаєв Л.О., Мігальчан І.О. Феномен кризи середнього віку та її подолання засобами психологічного консультування. *Наукові перспективи*. 2023. №11 (41). С.1345-1359.

УДК: 159.922

Масименко Ю.Б.,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної та диференціальної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

Дойсан-Коровьонкова Н.В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю 053 Психологія,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ФАКТОРІВ НА СХИЛЬНІСТЬ ДО МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті досліджується вплив особистісних факторів, зокрема віку, статі та рівня самооцінки, на схильність до маніпулятивної поведінки серед студентів. Зазначається, що в умовах інформаційного суспільства маніпуляція набуває дедалі більшого поширення як латентна форма психологічного впливу, що часто реалізується несвідомо та суперечить етичним нормам. Теоретичний аналіз підкреслює міждисциплінарний характер вивчення цього феномена. У межах емпіричного дослідження застосовано шкалу маніпулятивного ставлення Банта, Шкалу макіавеллізму

Філонова К.С. Співвідношення показників схильності до саморуйнування з факторами особистості.....	310
Черножук Ю.Г., Сидоркіна Н.С. Зв'язок самоефективності та інтелекту особистості.....	321
Шварц А.І. Психологічна проникливість і емоційний інтелект.....	328
Якубовська Н.М. Копінг-стратегії осіб з різною схильністю до пасіонарності.....	337

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Корнійчук А.М. Життестійкість дорослих членів сім'ї як чинник формування позитивних взаємин з дітьми.....	346
Лещенко І.А. Емоційне вигорання батьків, які виховують дітей з цукровим діабетом і типу.....	355
Максименко Ю., Баран О. Психоемоційний стан осіб, які переживають кризу середнього віку.....	363
Масименко Ю.Б., Дойсан-Коровьонкова Н.В. Вплив особистісних факторів на схильність до маніпулятивної поведінки студентів.....	371
Масименко Ю.Б., Долженков О.О. Взаємозв'язок навчальної мотивації, копінг-стратегій та рівня емоційного вигорання у здобувачів.....	382
Максименко Ю.Б., Євсєєв М.О. Індивідуальні психологічні особливості проявів альтруїзму у підлітків.....	392
Санніков О.І., Юрчак А.О. Спонтанність як структурна складова рішимості особистості	402
Сапожнікова І.А. Агресивність підлітків різної статі: диференційний аналіз.....	413
Тарасенко А.М. Психологічні кореляти соціального інтелекту: емоційна стабільність, емпатія, відкритість і соціальний самоконтроль.....	422
Ткаченко О. Характеристика актуального стану сформованості комунікативного компоненту готовності педагогів до інклюзивного навчання дітей з ООП.....	431
Черножук Ю.Г., Міщенко Г. Співвідношення параметрів креативності підлітків різної статі.....	439
Черножук Ю., Новіцька К. Зв'язок соціального інтелекту з креативністю.....	448